

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-95>

УДК 81'25:340.113

Пушик Н.В.

Університет Короля Данила

ПЕРЕКЛАД ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ: ВИДИ, ВИМОГИ, СКЛАДНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті визначена особливість перекладу правових документів, а саме їх видів та основні вимоги до перекладацької діяльності, виявлено завдання та вивчено фактори, що впливають на переклад юридичної термінології. Проведено аналіз наявних і розробки нових стратегій юридичного перекладу на основі серйозної міждисциплінарної взаємодії з юриспруденцією. Особливу увагу приділено фаховій термінологічній лексиці, що є притаманним для юридичних документів. Окреслено труднощі перекладу, які виникають під час роботи з правовою документацією, обґрунтовано необхідність диференційованого підходу до перекладу термінів українського права на англійську мову (чи навпаки). Запропоновано з лінгвістичної точки зору стратегії вирішення проблем, що виникають при юридичному перекладі. Відзначено тісний зв'язок між юридичним перекладом і порівняльним правом. Наголошено на небажаному використанні в текстах правових документів професіоналізмів.

Ключові слова: переклад, еквівалентний переклад, юридичні документи, офіційно-діловий стиль, правовий дискурс, юридична терміносистема, термін.

Pushyk Nataliia

King Danylo University

TRANSLATION OF LEGAL DOCUMENTS: TYPES, REQUIREMENTS, COMPLEXITY OF TRANSLATION

Summary. The peculiarity of translation of legal documents, namely their types and basic requirements for translation practice is defined in the article; the tasks and the factors that influence on the translation of legal terminology are identified and examined. The analysis of existing and the development of new strategies of legal translation based on serious interdisciplinary interaction with law are conducted. Special attention is focused on the professional terminological vocabulary inherent in legal documents. The emphasis on borrowings from English into Ukrainian is placed. The difficulties of translation of legal documents are outlined, the necessity of a differentiated approach to translation of the terms of Ukrainian law into English (or vice versa) is substantiated. The complexity of translation of legal documents, namely the specificity of the legal language, the presence of complex and confusing legal formulations and clichés; the need for understanding for an adequate translation that requires a law degree or specialized legal knowledge; combining translation with related legal services (such as notary certification and apostille) is revealed. The strategy for solving problems arising from legal translation is proposed by the linguists. The close connection between legal translation and comparative law is observed. The undesirable use of professionalisms, archaisms and historicisms in the texts of legal documents is emphasized. The meaning and features of the term "legalese" are explained, the important components that should be considered when translating are demonstrated (they are: the usage of words and expressions that do not carry any meaning in the ordinary, everyday sense; the usage of words and expressions, which, in addition to ordinary, everyday meaning, have a special legal significance; the usage of formal vocabulary, which is considered obsolete and is rarely used in everyday communication; the construction of very long sentences containing a large number of references that complement or characterize the original statement; frequency of the usage of such modal verbs as shall, will and a large number of passive structures).

Keywords: translation, equivalent translation, legal documents, official business style, legal discourse, legal term system, term.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З розвитком науки і техніки та ускладненням суспільних відносин відбувається розширення термінологічних систем. Одночасно з постійними змінами в структурі самої термінології, відбувається і її активне включення в правову літературу. Звідси постає питання ролі цієї термінології у правовому дискурсі та пов'язані з цим процеси, що відбуваються з самими термінами у процесі їх перекладу.

Актуальність статті обумовлена динамікою розвитку українського правового дискурсу, в якому співіснує термінологія, що відноситься до різночасових пластів і є різною за походженням – власно-українська і запозичена. Це породжує необхідність диференційованого підходу до перекладу термінів українського права на англійську мову (чи навпаки), не завжди усвідомлювану перекладачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Специфіка юридичної термінології відображена у напрацюваннях Н. Глинської, Н. Голева, Л. Голікова, С. Дорди, Н. Смирнової, С. Хижняка та ін.; питанням перекладознавства присвячені роботи І. Алексєєвої, Л. Бархударова, В. Гака, Д. Драйдена, В. Комісарова, Ю. Найди, І. Ревзіна, В. Розенцвейга, А. Швейцера та ін.; безпосередньо юридичній переклад досліджували Є. Берг, В. Іконнікова, С. Шарчевіч і ін.; право і порівняльним правознавство – С. Алексєєв, В. Гепхарт, К. Осакве, А.С. Пиголкіна, К. Скловський, В. Червонюк та ін.

Саме перед сучасною лінгвістикою постає завдання виявлення і вивчення факторів, що впливають на переклад юридичної термінології, аналізу наявних і розробки нових стратегій юридичного перекладу на основі серйозної міждисциплінарної взаємодії з юриспруденцією.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В наявних роботах, присвячених юридичній термінології української мови, вона представлена як вже сформована стабільна система і ґрунтовний лінгвістичний аналіз реального механізму функціонування цієї термінології в аспекті її перекладу на англійську мову в Україні ще не проводився. Крім того, при розгляді юридичної термінології, як правило, робиться акцент на запозичення з англійської мови в українську мову.

Мета статті – проаналізувати види перекладу правових документів, висвітлити основні вимоги, виявити і класифікувати труднощі цього виду перекладу, запропонувати і обґрунтувати з лінгвістичної точки зору стратегії вирішення проблем, що виникають при юридичному перекладі.

Виклад основного матеріалу. У кожній галузі науки утворюється спеціальна термінологічна система, пристосована до її природи та методів. Термінологія певної наукової галузі не є просто зібранням її термінів, а постає у вигляді визначеної системи, яка розглядає й формує її понятійно-категоріальний апарат.

Так, елементи системи юридичної термінології становлять інтегральну єдність, що характеризується певними закономірностями взаємодії, взаємозумовленості її складових. Семантика термінів у цій єдності може бути різною – з перевагою юридичних семантичних компонентів. Зміст кожного окремого терміну визначає його місце у системі, зумовлює зв'язки і взаємодію з іншими елементами системи. Структурній організації юридичної термінології властиві системні комплекси, які містять різнорівневі сукупності термінів. Основні серед них – понятійно-тематичні поля [3, с. 4].

Як правило, юридичні терміни розуміють як «словесні визначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» [7, с. 369].

Науковець Т. Некрасова зазначає, що «нерозривний зв'язок юридичних понять і відповідних їм термінів виявляється в тім, що упорядкування правової термінології неможливо без досить глибокої наукової розробки юридичних понять, їхнього логічного аналізу і точного визначення. Якщо юридичні поняття визначені недостатньо ясно, про точну, відповідну термінологію не може бути і мови» [6, с. 34].

Н. Коптілов у світлі зазначеного наголошує на тому, що «оскільки серед юридичних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, то вони й являються основною проблемою при перекладі юридичного тексту» [4, с. 93]. За його словами, «найважливішою ознакою терміну-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Складений термін буде стійким лише для певної системи розуміння. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким й не буде сприйматися як зв'язана мовна одиниця. Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття» [4, с. 115–116]. Термінологія для терміну є тим полем, яке дає йому

точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміну.

Багато дослідників відзначають тісний зв'язок між юридичним перекладом і порівняльним правом. «Often a literal translation is not possible or would not make much sense. Once again, proper knowledge of the foreign legal system is key. That is why comparative law and legal translation are inextricably intertwined...» [8]. Саме тому в юридичному перекладі надзвичайно важливі вміння і навички порівняльно-правового аналізу.

Проаналізуємо основні види правових документів та перекладацькі вимоги до них.

Як зазначалося вище, переклад юридичних текстів і, зокрема, правових документів, як об'єктів юридичного перекладу, являє собою досить складний процес, який можна пояснити необхідністю застосування особливих підходів при перекладі.

Також складність перекладу правових документів обумовлена декількома факторами:

1. Специфічність юридичної «мови», наявність складних і заплутаних юридичних формулювань і кліше, дуже громіздкі і архаїчні фрази і звороти (американці придумали спеціальне слово для позначення офіційного юридичного стилю, який часто складно зрозуміти: *legalese*).

2. Необхідність розуміння для адекватного перекладу, у багатьох випадках вимагає юридичної освіти або великих спеціальних правових знань у перекладача (зокрема, англо-саксонська система права, побудована на понятті прецеденту, головною мірою відрізняється від континентальної правової системи, прийнятої в Україні, тим, що часто призводить до повної відсутності еквівалентних понять в українській мові).

3. Висока ціна помилки, тобто велика відповідальність, що лежить на перекладачеві.

4. Комплексний характер, тобто поєднання перекладу з супутніми юридичними послугами, такими як засвідчення перекладу нотаріусом (нотаріальне засвідчення), легалізація (апостиль). Показово, що ці послуги зазвичай надають нотаріуси та юристи, а не перекладачі, дії яких лежать безпосередньо у сфері контролю перекладацьких агенцій, які і несуть відповідальність за результат [2].

В залежності від типу технічних документів, переклад правових документів можна розділити на такі види:

1. Переклад особистої документації: паспорта, переклад трудової книжки, переклад свідоцтва про укладення шлюбу; переклад свідоцтва про розірвання шлюбу; переклад свідоцтва про народження; свідоцтва про смерть; шлюбного договору; згоди на виїзд неповнолітньої дитини і т. д.

2. Переклад ділової документації: договору купівлі-продажу; договору страхування; страхового поліса; договору оренди; договору лізингу; трудового договору; кредитного договору та угоди; міжнародних угод і контрактів; фінансового доручення і гарантії; бухгалтерської та фінансової звітності; сертифікатів і свідоцтв; ліцензії; довіреності; друку; технічної документації тощо.

3. Переклад процесуальних документів: протоколів судових засідань; судових рішень; позовних заяв; клопотань і т. п.

4. Переклад нормативно-правових актів законодавства.

5. Переклад дипломатичних документів.

6. Переклад інших правових документів [8].

Основні вимоги до змісту перекладу правових документів полягають у наступному:

- однозначність вживаних слів і термінів;
- нейтральний тон викладу;
- дотримання лексичних, граматичних, стилістичних норм, що забезпечують точність і ясність перекладу;
- смислову достатність і лаконічність тексту.

Невиконання цих вимог, з одного боку, ускладнює роботу з документами, а з іншого – позбавляє або знижує їх юридичну і практичну значимість.

Дослідники в основному сходяться на думці, що найбільша складність в перекладі правових документів виникає тоді, коли задіяні при перекладі мови обслуговують принципово різні правові системи, якими є, зокрема, система загального права (до якої належать Англія і США) і система континентального права (до якої відноситься Україна).

Звісно ж, що такий юридичний переклад може бути обґрунтовано названий крос-системним (або міжсистемним). Тут словосполучення «крос-системний юридичний переклад» є спробою перекласти англійський термін «cross-legal-system translation». Його можна розуміти двояко.

У широкому сенсі практично будь-який юридичний переклад може бути названий крос-системним, так як він передбачає не просто переклад з однієї мови на іншу мову. А переклад з правової системи однієї країни в правову систему іншої, при цьому країни можуть належати до однієї правової сім'ї, що обумовлює певну схожість їх правових систем.

У більш вузькому сенсі крос-системний юридичний переклад – це переклад, в якому задіяні мови, які обслуговують принципово різні правові системи, і який передбачає перехід з однієї системи юридичних координат в зовсім іншу систему юридичних координат [2].

У світлі зазначеного юридичний переклад з української мови на англійську і з англійської мови на українську є яскравим прикладом саме крос-системного перекладу з усіма складнощами, зумовленими відмінністю різнотипних правових систем, які обслуговують дані мови, і ми використовуємо цей термін саме в другому значенні.

Очевидно, що саме в цьому випадку проблема еквівалентності в юридичному перекладі постає з особливою гостротою.

До числа особливостей перекладу правових документів також відноситься те, що документ, який перекладається у всіх випадках організований у відповідності з правовою системою країни, в якій він був складений. Юридичні формулювання і специфічні терміни також відображають особливості своєї правової системи. Але ж документ, що перекладається, призначений для використання в іншій країні з характерними саме для неї юридичними формулюваннями, і їх переклад повинен бути виконаний максимально точно. Для перекладача це може стати складним завданням, тому що повністю відповідні оригіналу лексичні еквіваленти іноді просто відсутні.

Як відзначає І. Корунець, «при перекладі документів потрібно враховувати, що текстові кон-

венції мовою оригіналу часто залежать від культурних і ментальних особливостей та іноді, при буквальному перекладі, повністю втрачають вкладений в них сенс. Тому перекладач повинен однаково добре розбиратися в юридичному праві своєї країни і країни, яка є носієм мови» [5, с. 143].

Смислова точність перекладу правового документа в значній мірі обумовлена точністю та зрозумілістю, тобто використанням слів відповідно до їх значення. Слово в тексті документа повинне вживатися тільки в одному значенні, прийнятому в юридичній практиці. У зв'язку з цим труднощі у вживанні можуть викликати слова-пароніми (близькі за звучанням, однокореневі слова, що розрізняються за значенням).

Вкрай небажане використання в текстах правових документів професіоналізмів. Галузь застосування професіоналізмів – це, як правило, усне мовлення, їх використання в документах є стилістичною помилкою.

При вживанні термінів у правових документах необхідно стежити за тим, щоб термін був зрозумілий як для автора, так і для адресата. Якщо термін є маловживаним та його значення може бути незрозумілим, слід вдатися до одного з запропонованих способів:

- навести офіційне визначення терміну, наприклад: *factoring* – продаж права на стягнення боргів;

- уточнити, розширити зміст терміну словами нейтральної лексики, наприклад: *failure to comply with the contract due to force majeure* – невиконання договору викликано форс-мажорними обставинами (зливовими дощами розмило шлях і сполучення з заводом);

- прибрати термін і замінити його загальнозрозумілим словом або виразом.

Труднощі в перекладі правового документа може спричинити невикористання запозичення слів. Найбільш типова помилка – невмотивоване вживання іншомовних слів мови оригіналу замість вже існуючих в мові перекладу для позначення понять звичних слів, наприклад: паблісіті замість реклама; ексклюзивний замість винятковий.

У документах не повинні вживатися слова і вирази, що вийшли з ужитку (архаїзми й історизми), хоча це притаманно англійським текстам юридичної тематики [6, с. 95].

Основна вимога до інформаційного насичення документа – це доцільна кількість комунікативних задач, що включаються – переконати, спонукати, привернути увагу, висловити незгоду і так далі. Надмірність, різномірність вміщеної в документ інформації ускладнює його сприйняття, а, отже, знижує його ефективність.

Як у будь-якого іншого виду текстів, у правових документах, як одиниць мови існує стилістична приналежність і певні стилістичні особливості на синтаксичному, морфологічному, лексичному та інших рівнях. Особливо цікавим явищем є виділення специфічної лексики під назвою *legalese*, яка є властивою тільки юридичним текстам. Англійському *legalese* притаманні такі риси, на які під час перекладу необхідно звертати увагу:

1. Використання слів і виразів, які не несуть ніякого смислового навантаження в звичайному, повсякденному розумінні.

2. Використання слів і виразів, які крім звичайного, повсякденного значення, мають ще й особливе – юридичне значення.

3. Використання формальної лексики, яка вважається застарілою і дуже рідко вживається в повсякденному спілкуванні.

4. Побудова дуже довгих речень, що містять велику кількість зворотів, які доповнюють або характеризують початкове твердження.

5. Частотність вживання таких модальних дієслів, як *shall, will*.

6. Велика кількість пасивних конструкцій [2].

Таким чином, розглянуті особливості перекладу правових документів займають одне з найважливіших місць, що становлять величезний інтерес для вивчення та аналізу.

Висновки і пропозиції. Матеріал, викладений в статті, дозволяє зробити висновок, що переклад правових документів, як об'єктів юридичного перекладу, являє собою складний процес, в якому є необхідність застосування особливих підходів.

Юридичний переклад є більшою мірою актом міжкультурної комунікації, ніж актом міжмовної комунікації, оскільки в перекладацький

контакт вступають різні правові системи і правові культури, розбіжності в яких обумовлюють багато проблем юридичного перекладу.

У число основних вимог до юридичних термінів входять: однозначність, ясність, загальна визначеність, апробованість, стислість, самозрозумілість і стійкість.

Одним із способів подолання труднощів лінгвоправової перешкоди при юридичному перекладі є створення перекладачем певної системи «перекладацьких» координат з юридично і лінгвістично обґрунтованою підбіркою певних міжмовних термінологічних відповідників, причому ця система повинна ґрунтуватися на розумінні факторів, що саме і породжують труднощі перекладу.

На переклад юридичної термінології з української мови на англійську (і навпаки) впливають як чинники об'єктивного характеру (наявність термінів, що відображають українську (або англійську) правову специфіку, багатозначність і варіативність термінів, їх семантична непрозорість і таке ін.), так і фактори суб'єктивного порядку (принцип першої асоціації, загальні термінологічні помилки тощо).

Список літератури:

1. Англо-український юридичний словник: Близько 75000 термінів / Уклад.: С.М. Андрианов та ін. Київ : Арії, 2007. 552 с.
2. Дорда С.В. Складності перекладу юридичної термінології. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog_mov/2011_6_2/R1/Dorda.pdf
3. Каде О. К вопросу о предмете лингвистической теории перевода. *Тетради переводчика*. Москва, 1976. Вып. 16. С. 3–11.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2012. 280 с.
5. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підруч. Вінниця : Нова Книга, 2008. 512 с.
6. Некрасова Т.П. Юридический перевод : Сборник статей. С русского юридического на английский общепонятный. Москва, 2012. 216 с.
7. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О.В. Зайчука. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 384 с.
8. Mellinkoff D. *The Language of the Law*. Boston : Little, Brown and Co, 1993. 526 p.

References:

1. Andrianov, S.M. (2007). *Anglo-ukrayinskyj yurydychnyj slovnyk: Blyzko 75000 terminiv* [English-Ukrainian Law Dictionary: About 75,000 terms]. Kyiv: Arii.
2. Dorda, S.V. (2011). *Skladnosti perekladu yurydychnoyi terminologiyi* [Complexity of translation of legal terminology] (electronic journal). Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog_mov/2011_6_2/R1/Dorda.pdf
3. Kade, O. (1976). *K voprosu o predmete lingvisticheskoy teorii perevoda. Tetradi perevodchika* [On the subject of linguistic theory of translation]. *Notebooks of the translator*, vol. 16, pp. 3–11.
4. Koptilov, V.V. (2012). *Teoriya i praktyka perekladu* [The theory of translation and practice]. Kyiv: Yunivers.
5. Korunecz, I.V. (2008). *Vstup do perekladoznavstva* [Introduction to Translation Studies]. Vynnyca: Nova Knyga.
6. Nekrasova, T.P. (2012). *Yuridicheskij perevod* [Legal translation]. Moscow.
7. Zajchuk, O.V. (2014). *Suchasna pravova encyklopediya* [Modern legal encyclopedia]. Kyiv: Yurinkom Inter.
8. Mellinkoff, D. (1993). *The Language of the Law*. Boston: Little, Brown and Co.